

Lidia Pietruszka
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
<https://orcid.org/0000-0002-1126-2749>

Rodziny wielodzietne w Polsce – specyfika funkcjonowania i otrzymywane wsparcie

Large families in Poland – specificity of their
functioning and the received support

Abstract

Undoubtedly, among all the institutions that contribute to shaping the fate of individuals and entire societies, the family is the most significant environment. Although Poles declare a desire to have children, these declarations do not translate into family size, and significant differences of opinion exist between women and men regarding childbearing. These differences are particularly significant among those who already have a child/children. Women under 30 who do not have children are most likely to declare plans for having children, while those who do have children are significantly less likely to want to expand their family than men who do. Women's attitudes toward planning another child likely stem from the fact that household responsibilities fall primarily on them, and having a child impacts their professional careers to a greater extent than those of their husbands (partners); (CBOS, 2010). Approximately one in thirteen respondents (8%) aged 18–40, regardless of marital status, age, or having children, would not want to have children at all. A relatively unfavorable attitude towards this issue is expressed relatively often by the youngest respondents, aged 18–24, 13% of whom do not want to have children at all (CBOS, 2023). Therefore, in Poland, there is a noticeable decline in the number of large families, which – according to data from the Central Statistical Office (GUS) from 2023 – constitute approximately 11% of all families with children.

The current article presents research that was conducted using the method of diagnostic survey in 150 large families. Its purpose was to find answers to a number of fundamental questions: how do parents who have a large number of children characterise the specificity

of their families? How do they assess society's attitudes to large families? What problems do they experience and how do they assess the support they receive in this respect? Their opinions were analysed in the context of the above-mentioned research problems. The analysis of the survey data indicated that although children from large families are more independent and open to other people and their problems, and family members feel more responsible for one another, the multi-children family model is not the most sought-after in the modern world.

Results of the conducted analyses suggest that large families, due to a number of various dangers, require particular social interest. Therefore, it cannot boil down just to social policy focused on financial aspects. This assistance should be centred on comprehensive activities in multiple areas, including an emphasis on the value and social significance of multi-children families.

Keywords: multi-children families, family, support, social assistance.

Abstrakt

Niewątpliwie, wśród wszystkich instytucji mających swój udział w kształtowaniu losu poszczególnych osób i całych społeczeństw, rodzina jest środowiskiem najbardziej znaczącym. Mimo iż Polacy deklarują chęć posiadania dzieci, deklaracje te nie przekładają się na wielkość rodziny, a między kobietami i mężczyznami istnieją znaczące różnice opinii w kwestii planowania dzieci. Są one szczególnie duże wśród tych, którzy mają już dziecko (dzieci). Plany dotyczące posiadania potomstwa najczęściej deklarują kobiety poniżej 30. roku życia, niemające dzieci, natomiast te, które je mają, skłonne są do powiększenia rodziny znacząco rzadziej niż mężczyźni mający dzieci. Stosunek kobiet do planowania kolejnego dziecka prawdopodobnie wynika z faktu, że obowiązki domowe spadają głównie na nie, a urodzenie dziecka oddziałuje na ich kariery zawodowe w większym stopniu niż na kariery mężów (partnerów); (CBOS, 2010). Mniej więcej co trzynasty badany (8%) w wieku 18–40 lat, niezależnie od stanu cywilnego, wieku czy posiadania dzieci, nie planuje (więcej lub w ogóle) potomstwa. Stosunkowo często niechętny stosunek do tej kwestii deklarują najmłodszy respondenci, w wieku 18–24 lata, spośród których 13% w ogóle nie chce mieć dzieci. (CBOS, 2023). W Polsce zauważany jest zatem spadek liczby rodzin wielodzietnych, które – według danych GUS z 2023 r. – stanowią około 11% ogółu rodzin z dziećmi.

Artykuł prezentuje badania, które przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego w 150 rodzinach wielodzietnych. Ich celem było uzyskanie odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań: W jaki sposób rodzice posiadający liczne potomstwo oceniają specyfikę swojej rodziny? Jak oceniają postawy społeczeństwa wobec rodzin wielodzietnych? Jakich doświadczają problemów i jak oceniają otrzymywane w tym kontekście wsparcie? Ich opinie zostały przeanalizowane w kontekście zasygnalizowanych problemów badawczych.

Analiza danych z sondażu wykazała, że choć dzieci z rodzin wielodzietnych są bardziej samodzielne oraz otwarte na innych, a członkowie rodziny czują się za siebie bardziej odpowiedzialni, to model rodziny wielodzietnej raczej nie jest pożądany we współczesnym świecie.

Wyniki przeprowadzonych analiz sugerują, że rodziny wielodzietne, ze względu na szereg różnorodnych zagrożeń, wymagają szczególnego zainteresowania społecznego. Nie może więc to być jedynie polityka socjalna, skupiona na aspektach finansowych. Pomoc ta powinna być skupiona na kompleksowych działaniach wieloobszarowych, w tym podkreślania wartości i społecznego znaczenia rodzin wielodzietnych.

Słowa kluczowe: wielodzietność, rodzina, wsparcie, pomoc społeczna.

1. Wprowadzenie

Model rodziny wielodzietnej jest niewątpliwie bardzo pożądany z punktu widzenia kondycji demograficznej Polski. Mimo to rodziny wielodzietne stanowią niezbyt często przedmiot podejmowanych badań naukowych. Temat ten bywa analizowany raczej dość fragmentarycznie. W ostatnich latach jednak zainteresowanie tym typem rodzin wydaje się wzrastać.

Badania CBOS wskazują, że mniej więcej co trzynasta osoba w wieku 18–40 lat (8%), niezależnie od stanu cywilnego, wieku czy posiadania dzieci, nie chce ich więcej (lub w ogóle). Stosunkowo często niechętny stosunek do tej kwestii deklarują najmłodszy respondenci, w wieku 18–24 lata, spośród których 13% w ogóle nie chce mieć potomstwa (CBOS, 2023). Z porównania preferowanej i faktycznej liczby posiadanych dzieci wynika, że jedynie 30% badanych do 40. roku życia ma zaspokojone potrzeby prokreacyjne (tj. ma dokładnie tyle dzieci, ile chciałoby mieć – łącznie z bezdzietnymi), 57% ma mniej dzieci, niż by chciało, a zaledwie 1% ma więcej, niż zamierzało. Co dziewiąta osoba, nie ma wyraźnych preferencji w tym zakresie i odpowiadała na pytanie: „Tyle, ile się zdarzy”, „Trudno powiedzieć” lub odmawiając podania odpowiedzi. Uzasadniając swoją decyzję, ankietowani na ogół podają przyczyny osobiste (50%) – „za późno/za wcześnie na dziecko, stan zdrowia, wystarczy mi tyle ile mam, to moja osobista sprawa”. Rodzicielstwo w ich przekonaniu stanowi zbyt dużą odpowiedzialność stojącą w sprzeczności z potrzebą niezależności. Druga pod względem częstości wskazań grupa przyczyn odnosi się do sytuacji materialnej (29%) – zdaniem badanych – niesprzyjającej planowaniu potomstwa, a trzecia – do sytuacji w kraju (16%): obawy przed urodzeniem chorego dziecka (prawo aborcyjne) czy problemy z opieką medyczną, czwarta grupa – sytuacji na świecie (6%): niepewna przy-

szość, obawa przed wojną (CBOS, 2023). Plany dotyczące posiadania potomstwa najczęściej deklarują kobiety poniżej 30. roku życia niemające dzieci, natomiast te, które je mają, skłonne są do powiększenia rodziny znacząco rzadziej niż mężczyźni mający dzieci. Stosunek kobiet do planowania kolejnego dziecka prawdopodobnie wynika z faktu, że obowiązki domowe spadają głównie na nie, a urodzenie dziecka oddziałuje na ich kariery zawodowe w większym stopniu niż na kariery mężów (partnerów); (CBOS, 2010).

W Polsce zauważany jest spadek liczby rodzin wielodzietnych. Tezę tę potwierdzają dane wskazujące, że w 2021 roku rodzin, które wychowywały trójkę lub więcej dzieci, było 830 734 (o prawie 178 tys. mniej niż w 2011 r.), co stanowiło 10,7% ogółu rodzin z dziećmi. Obserwowane zmiany związane są niewątpliwie m.in. ze zmniejszającą się liczbą kobiet w wieku rozrodczym, ale też bywają efektem wyboru, jakiego coraz częściej dokonują ludzie młodzi, decydując się w pierwszej kolejności na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej, a dopiero potem (około 30. roku życia) na założenie rodziny oraz jej powiększenie. Zmiany te widoczne są również z perspektywy bieżącej statystyki urodzeń – kobiety później decydują się na macierzyństwo (średni wiek urodzenia przez kobietę pierwszego dziecka w 2021 r. wynosił 28,5 roku a w 2011 r. – 26,6 roku). Ponadto obserwowany jest spadek liczby urodzeń – w 2011 r. było 388,4 tys. urodzeń, natomiast w 2022 r. liczba ta wyniosła 305,1 tys. i była to najniższa liczba urodzeń odnotowana w całym okresie powojennym (Główny Urząd Statystyczny, 2023).

Związek Dużych Rodzin „Trzy Plus” i IPSOS Polska we współpracy z Fundacją PZU opracował pierwszy w Polsce raport poświęcony rodzinom z trojgiem i więcej dzieci. Rodzina wielodzietna – jak wskazuje – to częściej rodzina zamieszkała na terenach wiejskich. 60% rodzin wielodzietnych mieszka na wsi, tylko 8% w największych miastach. W duże rodziny najbogatsza jest Polska wschodnia i południowo-wschodnia, gdzie jest ich ok. 22%. Wielodzietności – jak wynika z raportu – sprzyjają związki sformalizowane: 64% rodziców żyje związku małżeńskim i ma ślub kościelny, 20% – ślub cywilny, 10% to wolne związki. Kobiety są stosunkowo młode – 49% z nich ma 35-44 lata, 44% – 25-34. W badaniu pytano o status materialny rodzin i miesięczne dochody netto. Badani w większości wskazywali, że jest to kwota do 3 tys. zł (58%), pozostali (40%) ankietowani deklarują, że jest to powyżej 5 tys. Budżet rodzin przede wszystkim pochłaniają wydatki na żywność, spłaty zobowiązań i opłaty mieszkaniowe. Co trzecia rodzina deklaruje, że nie wydaje nic na kulturę i rozrywkę. Z badania wynika, że duże rodziny – choć nie mają łatwej sytuacji – są zadowolone ze swojego życia; deklaruje tak 78% badanych (IPSOS, 2016). Raport zawiera także dane, które łamią stereotypy na temat dużych rodzin. Chodzi m.in. o pracę zawodową kobiet. 45%

z nich jest aktywnych zawodowo. Okazało się również, że w rodzinach wielodzietnych panuje partnerski podział codziennych obowiązków – zarówno kobiety, jak i mężczyźni wykonują prace domowe typu pranie, sprząatanie, gotowanie. Niemały wpływ na funkcjonowanie rodzin wielodzietnych w Polsce ma ich społeczny odbiór. Oprócz sytuacji finansowej i mieszkaniowej szczególnie znaczenie ma społeczne postrzeganie wielodzietności i negatywna reakcja otoczenia na to, że w rodzinie pojawi się kolejne dziecko. Ponad 50% badanych wskazało negatywną reakcję rodziców i teściów na kolejne dziecko w rodzinie (IPSOS, 2016). Rodzice z dużych rodzin postrzegani są jako osoby nieodpowiedzialne, nieumiejące zapanować nad prokreacją, mające więcej dzieci niż mogą wychować i utrzymać, zaniedbujące swoje dzieci w procesie opieki nad nimi oraz ich socjalizacji (Witkowska, 2022, pp. 86–87).

W jaki sposób rodzice posiadający liczne potomstwo oceniają specyfikę swojej rodziny?; Jak oceniają postawy społeczeństwa wobec rodzin wielodzietnych?; Jakich doświadczają problemów i jak oceniają otrzymywane w tym kontekście wsparcie? – to tylko wybrane pytania, które należy postawić, podejmując się analizy tegoż zagadnienia. Pytania, które odsłaniają jednocześnie szereg wyzwań stojących przed polską polityką rodzinną.

2. Rodziny wielodzietne i ich typologia

Podejmując się charakterystyki rodzin wielodzietnych, wskazać należy, iż w literaturze spotykamy różne kryteria ich opisu. Inaczej patrzą na nie pedagodzy, psycholodzy, pracownicy socjalni, demografowie a jeszcze inaczej ekonomiści.

Definiując rodzinę wielodzietną, należy zatem zwrócić uwagę na istotne podejścia, przyjmowane w jej analizowaniu. Z punktu widzenia demografii za rodzinę wielodzietną uznamy taką, która zapewnia nieco rozszerzoną zastępowalność pokoleń. W związku z tym, za wielodzietną przyjmuje się rodzinę z co najmniej czworgiem dzieci. W ujęciu ekonomicznym natomiast wielodzietność oznacza rodzinę z trojgiem dzieci, ponieważ moment pojawienia się w rodzinie trzeciego potomka znacznie obniża zamożność rodzin w porównaniu z rodzinami z mniejszą liczbą dzieci (Forma, 2016, pp. 23–24). Omawiając ten aspekt, należy także podkreślić, że wiąże się on z problematyką pomocy społecznej. Ustawa z 28 listopada 2003 o świadczeniach rodzinnych określa rodzinę wielodzietną jako rodzinę wychowującą troje i więcej dzieci mających prawo do zasiłku rodzinnego. Ujęcie ekonomiczne rozstrzyga zatem kwestię ujmowania wielodzietności jako posiadania trojga i więcej dzieci (Szyszka, 2015, p. 178).

W obszarze nauk społecznych badania nad rodzinami wielodzietnymi prowadzone są głównie ze względu na zainteresowanie sytuacją dzieci, które rozwijają się w tych szczególnych warunkach, często traktowanych jako „ekstremalne” (Sobczyk-Gąsiorek, Gąsiorek and Śpikowska, 2020, p. 82). Przy analizie rodziny wielodzietnej w kontekście powiązania jej funkcji opiekuńczo-wychowawczej z funkcją ekonomiczną specyfika jej funkcjonowania zostaje ujęta w cyfry, obrazujące m.in. ilość środków, jakie rodzina wielodzietna przeznacza na pokrycie kosztów związanych z utrzymaniem jej członków. Perspektywa ta ma swój znaczący wpływ na powielanie krzywdzących stereotypów, zaliczających rodziny wielodzietne do tzw. marginalizowanych środowisk. Warto zatem potraktować autonomicznie realizację opieki i wychowania w rodzinach wielodzietnych oraz odnieść się do wieloaspektowości ich życia rodzinnego. Konsekwencją będzie zwrócenie uwagi na: jakość więzi pomiędzy członkami, rodzaj atmosfery, szybsze i jakościowo lepsze uspołecznienie dzieci. Dotychczasowe badania prowadzone w tym ujęciu nie klasyfikują rodziny wielodzietnej, zgodnie z powszechnie obowiązującym, krzywdzącym stereotypem, do tzw. „gorszych rodzin”, ale potwierdzają walory życia w takiej rodzinie. Stanowi ona bowiem niezwykle wartościowe środowisko wychowawcze, determinujące wysoki poziom uspołecznienia wychowujących się w niej członków, będące źródłem dobrej atmosfery, kontaktów i komunikacji interpersonalnej, koncentrujące się na dzieciach, kształtowaniu w nich nawyku pracy (Forma, 2011, pp. 99–100). Nie można zatem polityki rodzinnej mylić z polityką socjalną. Nie jest też tak, że obraz rodzin wielodzietnych nie zmienia się na lepsze. Następuje to dzięki tym rodzinom, które funkcjonują równie dobrze, a nierzadko lepiej, niż rodziny mniejsze. Wielodzietność nie jest cechą obciążającą, lecz integrującą, umacniającą wspólnotę rodzinną opartą na miłości, odpowiedzialności i innych atrybutach właściwych dla prawidłowo funkcjonującej rodziny (Krajewska, 2023, p. 2).

W literaturze przedmiotu spotykamy wiele typologii rodzin posiadających liczne potomstwo. Autorzy stosują różnorodne kryteria, charakteryzując rodzinę wielodzietną, definiują ją według własnych założeń, obserwacji i wniosków. Współcześnie rodzinę wielodzietną cechuje wychowywanie minimum trojga dzieci. Wyróżniono zatem jej podział ze względu na liczbę członków:

- a) Rodzina wielodzietna mała – jest to najczęściej spotykany model rodziny, który charakteryzuje posiadanie minimalnej liczby dzieci (troje). Rodziny wielodzietne małe są częściej spotykane niż rodziny wielodzietne średnie bądź duże. Dzieci w takiej rodzinie mogą znacznie różnić się wiekowo – od niemowlęcia do nastolatka.

- b) Rodzina wielodzietna średnia – składa się już z czworga do siedmiorga dzieci. Dzieci w takich rodzinach rodzą się częściej, są więc zbliżone wiekowo, co jest istotne w procesie socjalizacji dziecka.
- c) Rodzina wielodzietna duża, zwana inaczej rodziną bardzo wielodzietną – posiada ośmioro i więcej dzieci (Bojarska, 2015, p. 170).

W aktualnej sytuacji ujemnego przyrostu naturalnego w Polsce dostrzegamy pilną i nagłą potrzebę promocji dzietności oraz pomocy rodzinom wielodzietnym. Zadanie to, choć wydaje się szczególnie trudne w kontekście negatywnego odniesienia opinii publicznej do rodzin wielodzietnych kojarzonych często z biedą i nieporadnością wychowawczą, należy potraktować jako priorytetowe i wymagające kompleksowego podejścia.

3. Wsparcie rodzin wielodzietnych w Polsce

Jednym z podstawowych zadań państwa jest troska o obywateli. Zadanie to jest szczególnie ważne w odniesieniu do grup najślabszych, znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Częścią polityki społecznej skoncentrowanej na rodzinie jest polityka rodzinna. W ciągu ostatnich lat rodziny wielodzietne w Polsce zyskały prawa do specjalnych świadczeń społecznych, wspierających ich w realizacji przypisanych im funkcji.

Do podstawowych instrumentów wspierania dużych rodzin na szczeblu centralnym można zaliczyć przede wszystkim jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia dziecka, tzw. becikowe; program rządowy „Dobry Start”. Rodzice posiadający większą liczbę dzieci mogą liczyć na szereg dodatkowych świadczeń. Zaliczamy do nich:

- 800 plus – Od 1 stycznia 2024 r. świadczenie wychowawcze wypłacane jest w wysokości 800 zł. Przysługuje na każde dziecko do ukończenia przez nie 18. roku życia. Świadczenie to może pobierać matka, ojciec lub opiekun faktyczny dziecka. Przysługuje niezależnie od dochodu;
- dodatek z tytułu wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej. Osoby pobierające zasiłek rodzinny mogą ubiegać się o dodatek z tytułu wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej. Dodatek ten przysługuje matce lub ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka lub opiekunowi prawnemu dziecka. Wypłacany jest na trzecie i następne dzieci uprawnione do zasiłku rodzinnego. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 13 sierpnia 2021 r., od 1 listopada 2024 r. dodatek ten pozostaje na niezmiennym poziomie, a jego wysokość wynosi 95 zł miesięcznie na trzecie i następne dzieci;

- ulga prorodzinna. Ulga na dziecko przysługuje rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub osobie pełniącej funkcję rodziny zastępczej, która uzyskała dochody opodatkowane według skali podatkowej. Ulga na dziecko przysługuje, jeżeli w stosunku do małoletniego dziecka wykonywało się władzę rodzicielską, pełniło się funkcję opiekuna prawnego lub sprawowało się opiekę przez pełnienie funkcji rodziny zastępczej. Jej wysokość: na pierwsze dziecko – 92,67 zł miesięcznie (co daje rocznie 1 112,04 zł), na drugie dziecko – 92,67 zł miesięcznie (co daje rocznie 1 112,04 zł), na trzecie dziecko – 166,67 zł miesięcznie (co daje rocznie 2 000,04 zł), na czwarte i każde kolejne dziecko – 225,00 zł (co daje rocznie 2 700,00 zł);
- Karta Dużej Rodziny – przysługuje rodzinom z co najmniej trojgiem dziećmi. Jest to system zniżek oraz dodatkowych uprawnień, z których można korzystać zarówno w instytucjach publicznych, jak i w firmach prywatnych. Zniżki obejmują m.in. tańsze zakupy, tańsze przejazdy kolejowe, wejścia do ośrodków kultury czy tańsze tankowanie. Miejsca, które oferują zniżki, są oznaczone specjalnym znakiem: „Tu honorujemy Kartę Dużej Rodziny”. Karta Dużej Rodziny przysługuje rodzicom, którzy mają lub mieli na utrzymaniu łącznie co najmniej troje dzieci. Prawo do KDR przysługuje także dzieciom do 18. roku życia lub do 25. w przypadku dzieci uczących się w szkole, lub szkole wyższej (bez ograniczeń wiekowych w przypadku dzieci z niepełnosprawnością). Podstawową ideą jest kreowanie pozytywnego obrazu rodziny wielodzietnej, a także poprawa jakości jej życia głównie dzięki zwiększonej dostępności do ofert z zakresu kultury, sportu i rekreacji. Karty są wydawane niezależnie od dochodów rodziny. W niektórych miastach w ofercie znajduje się także ulgowa lub bezpłatna komunikacja miejska oraz oferta rabatów w prywatnych przedsiębiorstwach (w sklepach, firmach usługowych itp.). Każdy członek rodziny otrzymuje własną kartę.

4. Badania własne

W przeprowadzonym badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, dzięki czemu możliwe było poznanie opinii rodziców na temat specyfiki funkcjonowania rodzin wielodzietnych. Wykorzystanym narzędziem zaś był kwestionariusz ankiety, który składał się z 30 pytań. Dwa zasadnicze problemy, które postawiono, zostały sformułowane w postaci pytań: w jaki sposób rodzice posiadający liczne potomstwo oceniają specyfikę swojej rodziny oraz jak oceniają postawy społeczeństwa wobec rodzin wielodzietnych, oraz otrzymywane wsparcie?.

Realizacja założonego celu oraz odpowiedź na sformułowane pytania problemowe ujęte zostały w procesie wyvodu, na który składa się wprowadzenie w zagadnienie poprzez analizę specyfiki funkcjonowania rodzin wielodzietnych, w sposób szczególny funkcjonowania w zakresie realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej, a następnie analizę badań własnych wskazujących postrzeganie przez rodziców wielodzietności, jej społecznego odbioru oraz otrzymywanego wsparcia.

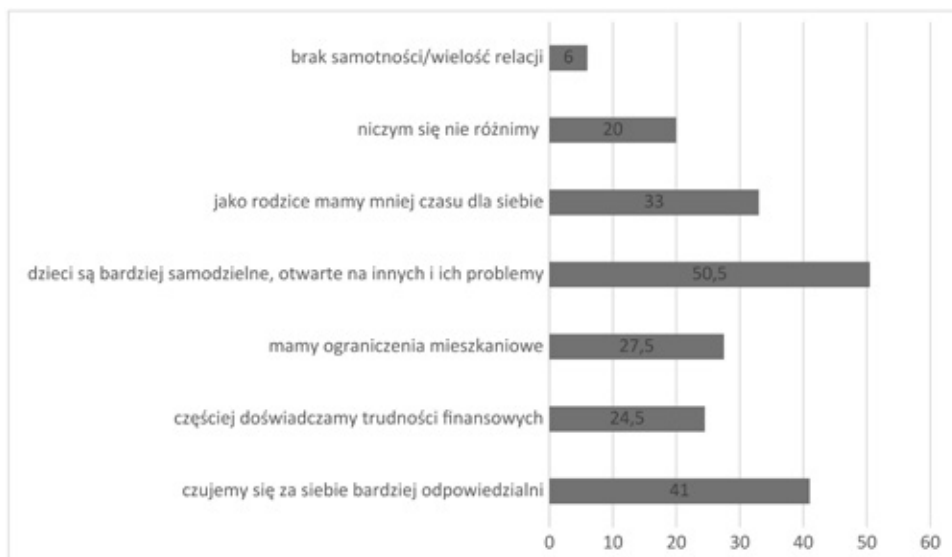
Badania zostały przeprowadzone od III do VI 2024 r. Uczestniczyło w nich 150 rodziców wychowujących liczne potomstwo – dobierano po jednym rodzicu z każdej badanej rodziny. Kryterium doboru badanych stanowiła dostępność grupy. Respondenci to głównie kobiety (87%), rzadziej mężczyźni (13%), w wieku od 20 do 60 lat. Największą grupę stanowili rodzice w wieku od 41 do 50 lat (47%). Od 31 do 40 lat – 44%; od 51-60lat – 7% oraz od 20-30lat – 1,5%. Wiek badanych okazał się zatem zróżnicowany, co niewątpliwie daje pełniejszy ogłód problematyki z perspektywy przedstawicieli różnych grup wiekowych.

62% badanych rodziców zamieszkuje ze swoimi rodzinami miasto, 38% to mieszkańcy wsi. Warto jednocześnie dodać, iż 96% respondentów tworzy rodzinę pełną, 3% – zrekonstruowaną, 1% o – rodzinę niepełną.

Odpowiedzi wskazujące na liczbę dzieci będących pod opieką badanych rodziców są mocno zróżnicowane. Największą grupę stanowią rodzice wychowujący troje dzieci (36%), czyli przedstawiciele tzw. rodzin wielodzietnych małych; po czworo dzieci wychowuje 30% rodzin, sześcioro i więcej – 19%, pięcioro (15%).

Głównym źródłem utrzymania gospodarstwa domowego rodzin wielodzietnych (81%) jest praca najemna (umowa o pracę, o dzieło, zlecenie), dla 12% prowadzenie własnej działalności gospodarczej, dla 3% emerytura/renta, także dla 3% źródłem tym są zasiłki z pomocy społecznej. Dla 1% badanych zasadniczym źródłem utrzymania jest praca w gospodarstwie rolnym. Co istotne, 68% badanych deklaruje, że otrzymywane wynagrodzenie za pracę jest wystarczające dla utrzymania gospodarstwa domowego, 32% zaprzecza temu stwierdzeniu.

Wykres nr 1. Specyfika rodzin wielodzietnych w opinii rodziców posiadających liczne potomstwo

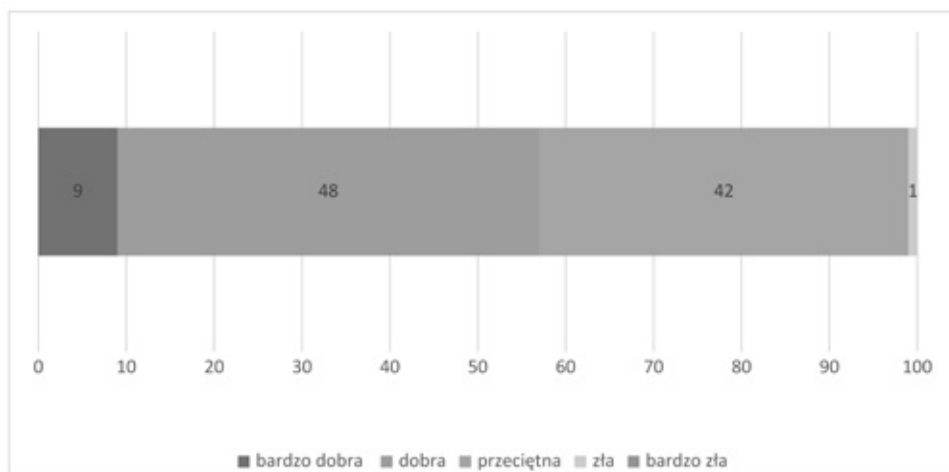


Źródło: badania własne.

Badani rodzice zwracają uwagę na to, że specyfiką rodziny wielodzietnej jest to, iż dzieci są bardziej samodzielne oraz otwarte na innych i ich problemy (50,5%), a członkowie rodziny czują się za siebie bardziej odpowiedzialni (41%). Respondenci dostrzegają jednak, że jako rodzice mają mniej czasu dla siebie (33%), dotyczą ich ograniczenia mieszkaniowe (27,5%), oraz finansowe (24,5%). 6% uważa, że specyfiką rodzin wielodzietnych jest brak samotności/wielość relacji. Co piąty badany (20%) uważa, że rodzina wielodzietna niczym się nie różni od pozostałych typów rodzin.

Ze względu na możliwość udzielenia trzech odpowiedzi, dane procentowe nie sumują się do 100%.

Wykres nr 2. Ocena sytuacji materialnej rodzin wielodzietnych

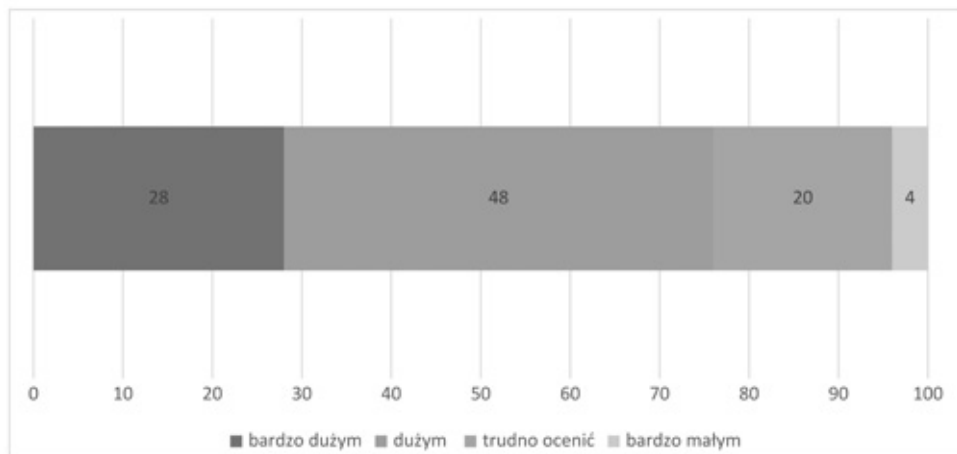


Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania jasno wskazują, iż niemal połowa badanych sytuację materialną swojej rodziny ocenia jako dobrą (48%). Niewiele mniej rodziców (42%) deklaruje, iż jest ona przeciętna. 9% określa ją jako bardzo dobrą, a jedynie 1% jako złą. Warto podkreślić, że nikt z respondentów nie wskazał, iż sytuacja materialna jego rodziny jest bardzo złą.

Poproszono zatem rodziców o podjęcie próby oceny stopnia, w jakim wielodzietność wpływa na materialne funkcjonowanie ich rodziny.

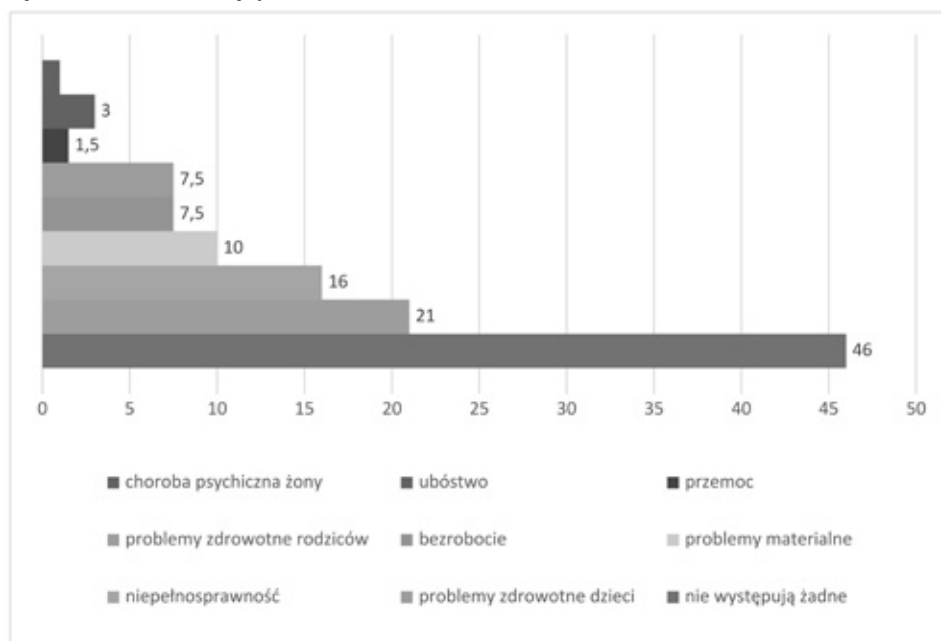
Wykres nr 3. Stopień, w jakim wielodzietność wpływa na materialne funkcjonowanie rodzin posiadających liczne potomstwo



Źródło: badanie własne.

Nie dziwi fakt, że niemal połowa badanych rodziców (48%) wskazuje, że wielodzietność w dużym stopniu wpływa na materialne funkcjonowanie ich rodziny. 28% ocenia, iż stopień wpływu jest bardzo duży; 20% nie potrafi tego ocenić, a 4% twierdzi, że jest to mały wpływ. Nikt spośród respondentów nie określił go jako bardzo mały.

Wykres nr 4. Problemy, jakich doświadcza rodzina wielodzietna

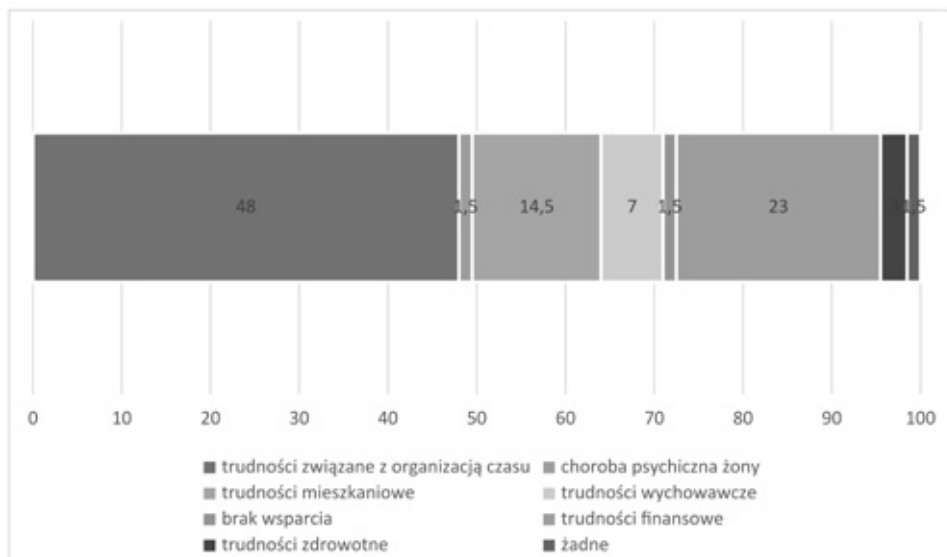


Źródło: badanie własne.

Otrzymane dane jasno wskazują, że niemal połowa rodzin wielodzietnych (46%) deklaruje, że nie doświadcza żadnych problemów. 21% badanych wskazuje na występowanie problemów zdrowotnych u dzieci; 16% na niepełnosprawności dzieci. 10% respondentów przyznaje, że doświadcza problemów materialnych, po 7,5% rodziców deklaruje, że dotyczą ich problemy zdrowotne oraz bezrobocie. 3% wskazuje, że ich rodzina doświadcza ubóstwa, a po 1,5% – przemocy domowej oraz choroby psychicznej żony. Dane nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Zapytano zatem respondentów, które z doświadczanych problemów stanowią dla ich rodziny największą uciążliwość.

Wykres nr 5. Problemy, które stanowią dla rodzin wielodzietnych największą uciążliwość

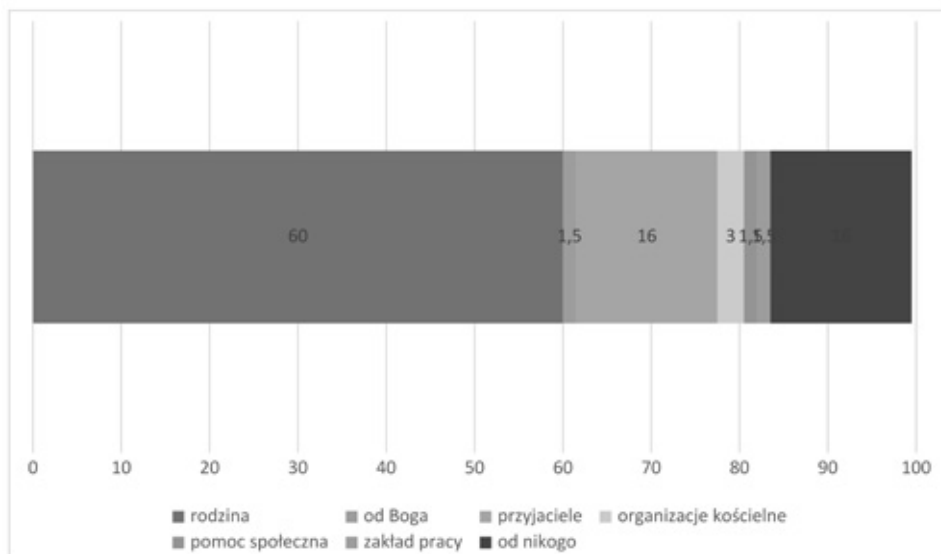


Źródło: badania własne.

Zaskakujące dane wyczytujemy z odpowiedzi udzielonej na kolejne pytanie. Okazuje się, że dla rodzin wielodzietnych największą uciążliwość stanowią trudności związane z organizacją czasu (48%), rzadziej (23%) trudności finansowe. Zdecydowanie mniej uciążliwe są trudności mieszkaniowe (14,5%), oraz wychowawcze (7%). Najrzadziej rodzice wskazują na trudności zdrowotne (3%) oraz brak wsparcia, chorobę psychiczną żony (po 1,5%). Także 1,5% badanych odpowiada, że nie ma takich problemów, które byłyby dla rodziny szczególnie uciążliwe.

Kolejne pytanie dotyczyło odczuwania wsparcia ze strony społeczeństwa w pokonywaniu doświadczanych trudności. 62% badanych odpowiedziało, że nie otrzymuje wsparcia, zaledwie 38% stwierdziło odwrotnie. Poproszono rodziców o określenie, od kogo najczęściej otrzymują wsparcie w rozwiązywaniu swoich problemów. Uzyskane dane zaprezentowano za pomocą wykresu.

Wykres nr 6. Źródła wsparcia rodzin wielodzietnych

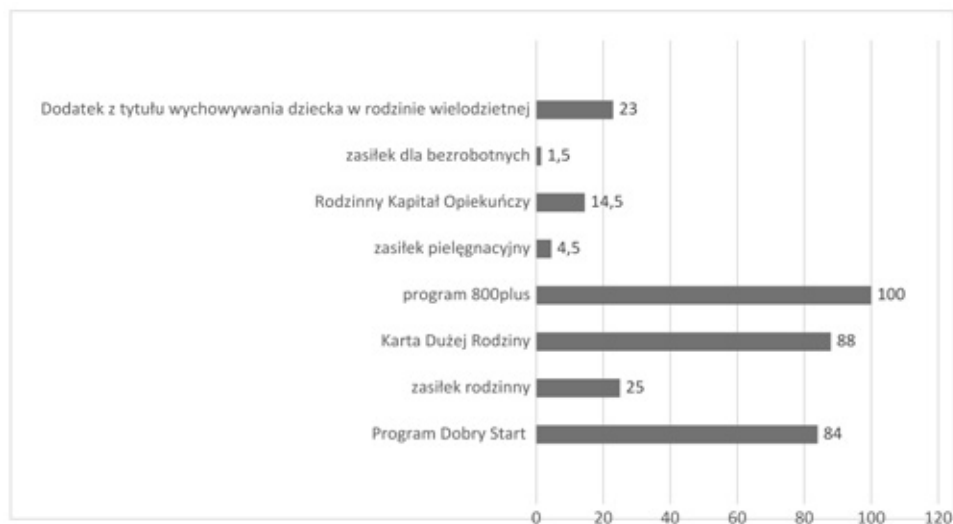


Źródło: badania własne.

Źródłem największego wsparcia rodzin wielodzietnych okazuje się rodzina (60%) oraz przyjaciele (16%). 16% badanych przyznaje, że od nikogo nie otrzymuje wsparcia w pokonywaniu doświadczanych trudności. Dla 3% badanych tym wsparciem są organizacje kościelne, rzadziej respondenci przyznają, że największym wsparciem jest dla nich pomoc społeczna, zakład pracy, Bóg (po 1,5%).

Zapytano respondentów, z jakiej pomocy korzystają.

Wykres nr 7. Pomoc, z jakiej korzystają rodziny wielodzietne



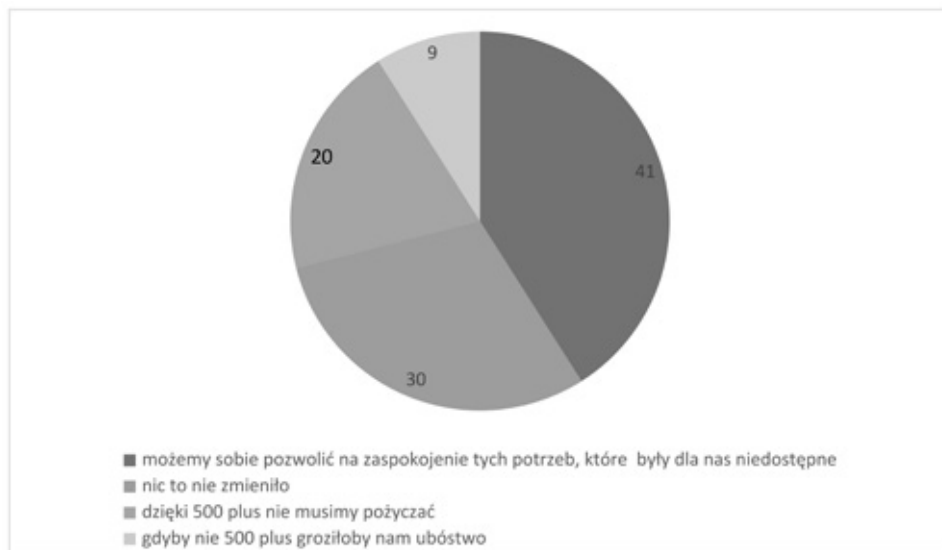
Źródło: badania własne.

100% badanych rodziców przyznaje, że korzysta z Programu 800 plus. Nieco mniej (88%) z Karty Dużej Rodziny oraz dodatku z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego, tzw. Dobry Start (84%). Co czwarty badany deklaruje, że korzysta z zasiłku rodzinnego (25%), nieco mniej (23%) z dodatku z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej. 14,5% respondentów wskazuje, że korzysta ze świadczenia, jakim jest Rodzinny Kapitał Opiekuńczy, a 4,5% z zasiłku pielęgnacyjnego. Dla 1,5% badanych wsparciem okazuje się także zasiłek dla bezrobotnych.

Co istotne, rodzice zapytani o to, czy ta pomoc jest wystarczająca, wskazali, że raczej tak (33%) lub raczej nie (14,5%). 13% oceniło, że pomoc, jaką otrzymują, zdecydowanie jest wystarczająca, a 6% było przeciwnego zdania. 33% respondentów przyznało, że trudno jest im ocenić wystarczalność otrzymywanego wsparcia. Sumując jednak uzyskane dane, warto podkreślić, że większość rodziców pozytywnie ocenia wsparcie, z którego korzysta (46%).

Ponieważ 100% badanych wskazało, iż korzysta z Programu 800 plus, poproszono ich o ocenę tej formy wsparcia.

Wykres nr 8. Ocena pomocy otrzymywanej w ramach Programu 800 plus

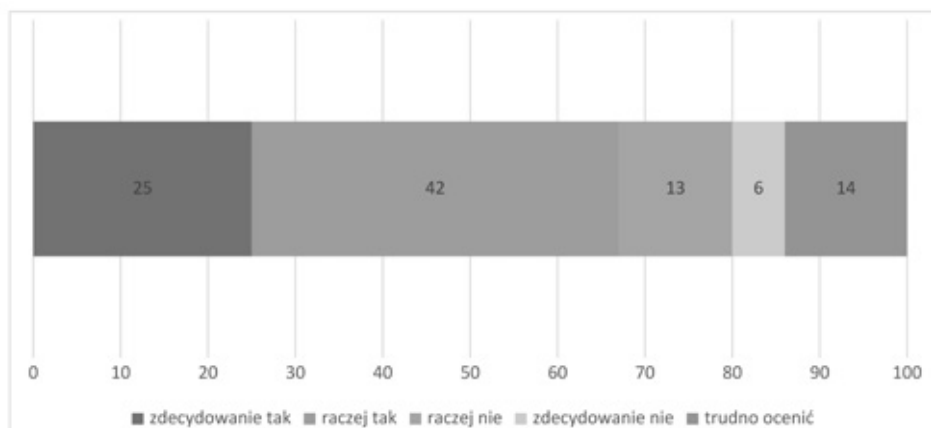


Źródło: badania własne.

Znacząca grupa badanych (41%) deklaruje, że dzięki programowi 800 plus może sobie pozwolić na zaspokojenie tych potrzeb, które wcześniej były dla nich nieosiągalne (wyjazdy na wakacje, wycieczki). 30% respondentów wskazuje, że pomoc otrzymywana w ramach tego programu nic nie zmieniła. 20% przyznaje, że dzięki programowi nie musi pożyczać na bieżące wydatki, a 9% badanych deklaruje, że gdyby nie to wsparcie, rodzinie groziłoby ubóstwo.

Podobnie poproszono rodziców o odpowiedź na pytanie, czy programy socjalne skierowane do rodzin (800 plus, 300 plus) zapewniły ich rodzinie większe poczucie bezpieczeństwa socjalnego.

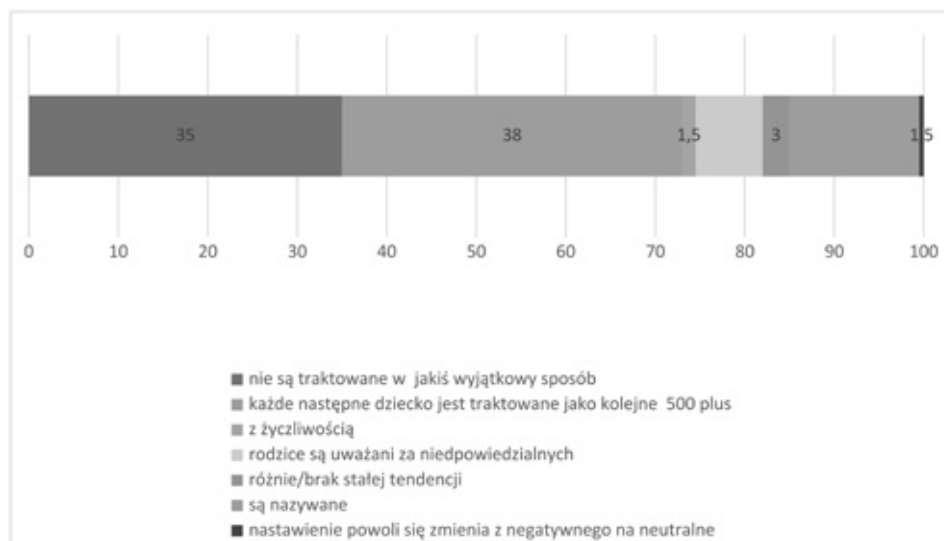
Wykres nr 9. Poczucie bezpieczeństwa socjalnego



Źródło: badania własne.

Znacząca grupa badanych rodziców (42%) przyznaje, że możliwość korzystania z programów socjalnych skierowanych do rodzin wielodzietnych raczej zapewniła im większe poczucie bezpieczeństwa socjalnego. 25% respondentów twierdzi, że zdecydowanie tak się stało; 13% uważa, że programy socjalne raczej nie zapewniły, a 6%, że zdecydowanie nie zapewniły rodzinie poczucia bezpieczeństwa. 14% badanych nie potrafiło udzielić odpowiedzi na to pytanie.

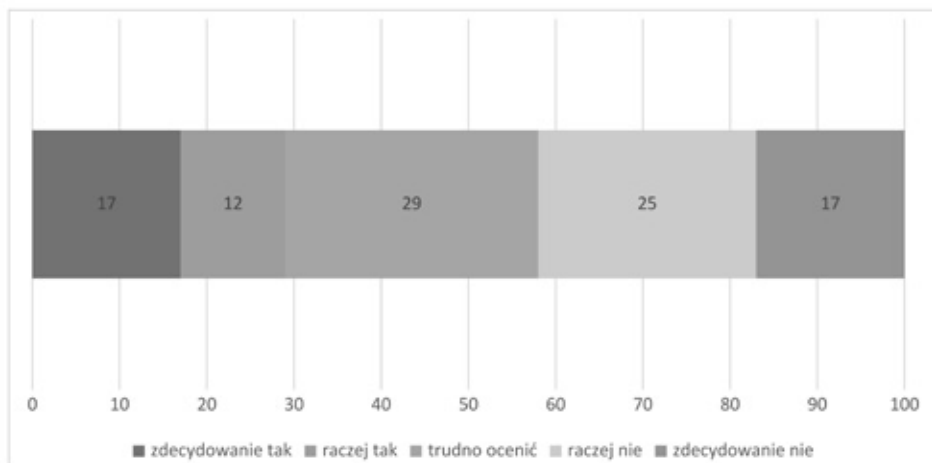
Wykres nr 10. Społeczny odbiór wielodzietności w opinii rodziców wielodzietnych



Źródło: badania własne.

Badani rodzice wskazują (38%), że w opinii społecznej każde następne dziecko w rodzinach wielodzietnych jest traktowane jako kolejne 500 plus. Nieco rzadziej (35%) twierdzą, że rodziny wielodzietne nie są traktowane w jakiś wyjątkowy sposób. 14% respondentów uważa, że są nazywane „patologią”, a rodzice posiadający liczne potomstwo uznawani są za odpowiedzialnych (7%). 3% badanych nie dostrzega stałych zachowań, uznając, że są one różne w zależności od sytuacji i środowiska. Zaskakuje fakt, że tylko 3% rodziców przyznaje, iż rodziny wielodzietne są traktowane z życzliwością. Warto także podkreślić, że 1,5% badanych zauważa pewną zmianę w postrzeganiu wielodzietności – od postaw negatywnych do neutralnych. Sumując, społeczny odbiór wielodzietności jest zatem częściej oceniany jako negatywny (59%).

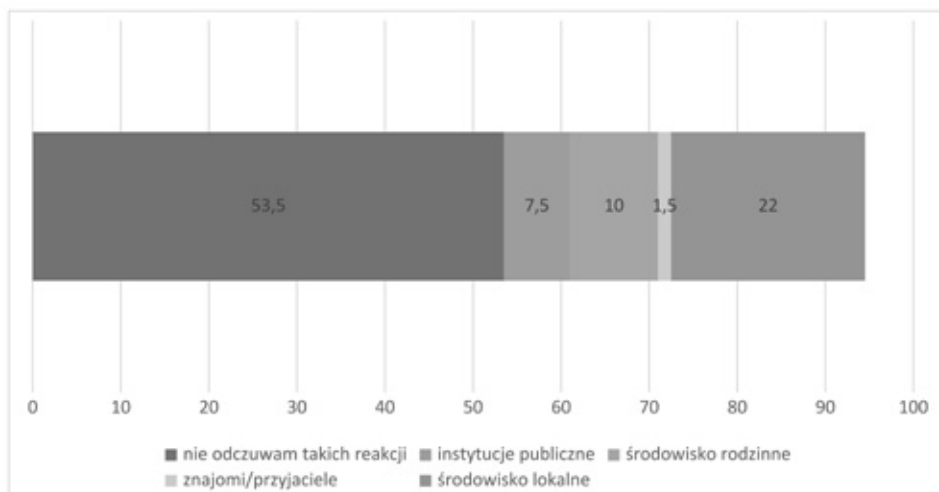
Wykres nr 11. Model rodziny wielodzietnej jako pożądany we współczesnym świecie



Źródło: badania własne.

25% badanych uważa, że model rodziny wielodzietnej raczej nie jest pożądany we współczesnym świecie, a 17% mówi, że zdecydowanie tak nie jest. Także 17% uważa, że zdecydowanie tak jest, a 12%, że raczej tak jest. 29% badanych nie potrafi ocenić tej sytuacji. Sumując zatem uzyskane dane, możemy dostrzec, że dominują raczej negatywne spostrzeżenia (42%) niż pozytywne (29%). Uzyskane za pomocą tego pytania dane wpisują się w dostrzeżoną już tendencję.

Wykres nr 12. Środowisko, będące źródłem najczęstszych negatywnych reakcji na posiadanie liczego potomstwa

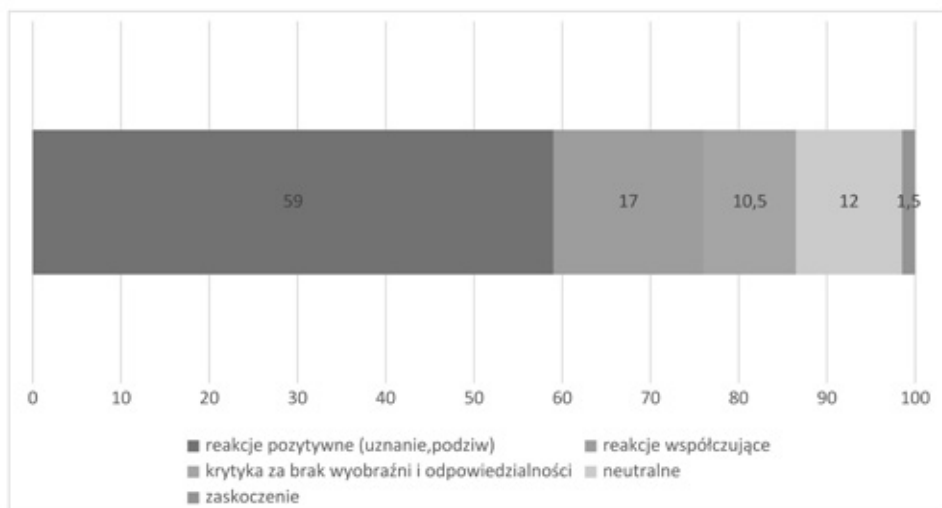


Źródło: badania własne.

53,5% respondentów deklaruje, że nie odczuwa negatywnych reakcji na posiadanie liczego potomstwa. W zestawieniu z poprzednim pytaniem dane te mogą zastanawiać. Przypuszczać zatem należy, że rodzice dostrzegają (pośrednio) w swoim otoczeniu częściej przejawy negatywnych reakcji na wielodzietność, niż sami ich doświadczają. 22% twierdzi, że najczęściej te reakcje płyną ze strony środowiska lokalnego, 10% – rodzinnego, a 7,5% – ze strony instytucji publicznych. Tylko 1,5% respondentów wskazuje, że to znajomi/przyjaciele są źródłem tych negatywnych reakcji.

Zapytano zatem badanych, z jakimi reakcjami dotyczącymi wielodzietności spotykają się w swoim najbliższym otoczeniu (rodzina/przyjaciele).

Wykres nr 13. Reakcje dotyczące wielodzietności w najbliższym otoczeniu



Źródło: badania własne.

59% badanych zauważa w swoim najbliższym otoczeniu pozytywne reakcje dotyczące wielodzietności (uznanie, podziw). 17% wskazuje, że są to głównie reakcje współczujące. 12% badanych ocenia je jako reakcje neutralne, a 10,5% doświadcza krytyki za brak odpowiedzialności oraz wyobraźni. 1,5% badanych deklaruje zaskoczenie najbliższych faktem wielodzietności.

5. Wnioski z badań

Badani rodzice zwracają przede wszystkim uwagę na to, że specyfiką rodziny wielodzietnej jest to, że dzieci są bardziej samodzielne oraz otwarte na innych i ich problemy (50,5%), a członkowie rodziny czują się za siebie bardziej odpowiedzialni (41%). 62% badanych rodzin zamieszkuje tereny miejskie. Głównym źródłem utrzymania gospodarstwa domowego (81%) jest praca najemna. Co istotne 68% badanych deklaruje, że otrzymywane za pracę wynagrodzenie jest wystarczające dla utrzymania gospodarstwa domowego. Co piąty badany uważa, że rodzina wielodzietna niczym się nie różni od pozostałych typów rodzin.

Niemal połowa badanych rodziców (48%) wskazuje, że wielodzietność w dużym stopniu wpływa na materialne funkcjonowanie ich rodziny. 28% ocenia, iż stopień wpływu jest bardzo duży. Warto zauważyć jednak, iż mimo to dokład-

nie taki sam procent rodziców (48%) sytuację materialną swojej rodziny ocenia jako dobrą. Niewiele mniej rodziców (42%) deklaruje, iż jest ona przeciętna. Nikt z respondentów nie wskazał, iż sytuacja materialna jego rodziny jest bardzo zła. Może to świadczyć o tym, że rodziny zachowują dobrą sytuację materialną dzięki otrzymywanemu wsparciu i uczestnictwu w różnych programach socjalnych. Potwierdzają to dane, które wskazują, że niemal połowa rodzin wielodzietnych (46%) deklaruje, że nie doświadcza żadnych problemów. A tymi, które występują najczęściej, są problemy zdrowotne dzieci, w tym niepełnosprawność. Tylko 10% respondentów przyznaje, że doświadcza problemów materialnych. Dla rodzin wielodzietnych największą uciążliwość stanowią natomiast trudności związane z organizacją czasu, rzadziej trudności finansowe, co wydaje się potwierdzać sformułowaną tezę.

Źródłem największego wsparcia rodzin wielodzietnych w pokonywaniu doświadczanych trudności okazuje się rodzina (60%) oraz przyjaciele (16%). Zastanawia natomiast fakt, że pomoc społeczna jest wskazywana najrzadziej (1,5%) jako źródło największego wsparcia. Przypuszczać zatem można, że dla rodzin wielodzietnych, które na co dzień borykają się z problemami związanymi z organizacją czasu, opieką nad dziećmi, to właśnie rodzina udziela największej pomocy. Natomiast ta płynąca ze strony państwa wydaje się mieć (w tym kontekście) mniejsze znaczenie.

I choć 100% badanych rodziców przyznaje, że korzysta z Programu 800 plus, nieco mniej (88%) z Karty Dużej Rodziny oraz dodatku z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego (84%), wsparcie to nie zostało ocenione jako najważniejsze z tych, które rodziny wielodzietne otrzymują. Z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać zatem można, że bardziej niż wsparcie materialne, jest im niezbędne wsparcie emocjonalne, które płynie głównie z tzw. sieci pierwotnej (współmałżonek, rodzina, dzieci, sąsiedzi), a nie z sieci wtórnej (powołane w tym celu instytucje).

Ponieważ 100% badanych wskazało, iż korzysta z Programu 800 plus, poproszono ich o ocenę tej formy wsparcia. Znacząca grupa badanych (41%) deklaruje, że dzięki programowi może sobie pozwolić na zaspokojenie tych potrzeb, które wcześniej były dla nich nieosiągalne (wyjazdy na wakacje, wycieczki). Warto podkreślić, że wśród badanych znalazła się grupa rodzin (9%), która deklaruje, że gdyby nie to wsparcie rodzinie groziłoby ubóstwo. Są to prawdopodobnie te rodziny, które żyły wcześniej na granicy ubóstwa. Większość badanych rodziców (67%) przyznaje, że możliwość korzystania z programów socjalnych skierowanych do rodzin wielodzietnych zapewniło im większe poczucie bezpieczeństwa socjalnego.

Przeprowadzone badania wyłoniły obraz społecznego postrzegania rodzin wielodzietnych. Respondenci potwierdzili, że w rodzinach wielodzietnych każde następne dziecko jest traktowane jako kolejne 800 plus (38%), a one same są nazywane „patologią” (14%), rodzice posiadający liczne potomstwo natomiast uznawani są za nieodpowiedzialnych i bez wyobraźni. Zaskakuje fakt, że tylko 3% rodziców przyznaje, że rodziny wielodzietne są traktowane z życzliwością. Przeprowadzone badania pozwalają wysnuć wniosek, że model rodziny wielodzietnej nie jest pożądany we współczesnym świecie (42%).

Ponad połowa badanych (53,5%) deklaruje, że nie odczuwa negatywnych reakcji na posiadanie liczного potomstwa, i co ważne – większość z nich (59%) – zauważa w swoim najbliższym otoczeniu pozytywne reakcje dotyczące wielodzietności (uznanie, podziw). Dane te należałoby zatem zestawzić z pytaniami dotyczącymi odbioru wielodzietności przez poszczególne grupy, środowiska. Zauważyć można pewną tendencję. Respondenci wskazują, że wielodzietność w społeczeństwie jest postrzegana raczej negatywnie, choć sami rzadziej doświadczenia takich reakcji. W swoim najbliższym otoczeniu spotykają się częściej z uznaniem i podziwem niż krytyką. Może to świadczyć o pewnych stereotypach funkcjonujących w społeczeństwie, uogólnianiu opinii na podstawie kilku negatywnych przykładów. Istotne wydaje się, iż pewien, choć niewielki odsetek badanych zauważa pewną zmianę w postrzeganiu wielodzietności – przejście od postaw negatywnych do neutralnych, co może być początkiem przekształceń w aspekcie społecznego odbioru wielodzietności.

6. Refleksja końcowa

Częstkowy obraz rodzin wielodzietnych przedstawiony w niniejszym opracowaniu nie upoważnia do formułowania uogólnień i wyciągania daleko idących wniosków. Wskazuje natomiast na pilną potrzebę prowadzenia pogłębionych badań nad sposobami promocji rodzicielstwa wielodzietnego oraz formami wsparcia tej kategorii rodzin.

Przeprowadzone badania wydają się jednak nie potwierdzać w pełni tendencji dostrzeżonej przez innych badaczy oraz łamać pewne stereotypy wskazujące, jakoby rodzina wielodzietna była rodziną ukazywaną w kontekście ubóstwa, niższego statusu społecznego, borykającą się z problemami materialnymi i trudnościami w zaspokojeniu podstawowych potrzeb dzieci (Balcerzak-Paradowska, 1997, p. 12; Choryńska-Toman et al., 1999, pp. 77–78). Przeprowadzone dla potrzeb niniejszego opracowania badania pokazują, że 48% badanych rodziców sytuację materialną swojej rodziny określa jako dobrą. Głównym źródłem utrzymania

gospodarstwa domowego badanych rodzin wielodzietnych (81%) jest natomiast praca najemna, a otrzymywane za nią wynagrodzenie oceniane jest jako wystarczające dla utrzymania gospodarstwa domowego. Trudności związane z finansami nie stanowią największej uciążliwości. Wydaje się jednak, że nie bez znaczenia pozostaje w tym kontekście fakt korzystania ze specjalnych świadczeń społecznych wspierających rodziny wielodzietne w ich funkcjonowaniu, co daje możliwość poświęcenia większej uwagi innym – pozamaterialnym – aspektom funkcjonowania.

Rodzina posiadająca liczne potomstwo stanowi kapitał społeczny i demograficzny, jest swego rodzaju minimodelem społeczeństwa, w którym należy funkcjonować poprzez współdziałanie, negocjacje, dzielenie się, wsparcie. Dzięki wielości relacji dochodzi do szybkiej internalizacji zasad życia w społeczeństwie. Rodzina wielodzietna może posiadać tym samym wiele walorów wychowawczych, emocjonalnych, społecznych, kulturowych i tożsamościowych, które doceniają nie tylko pedagodzy. Przeprowadzone badania pozwalają na wskazanie, iż do najważniejszych walorów wychowawczych zalicza się: uczenie odpowiedzialności (starsze dzieci często pomagają młodszym, co kształtuje w nich poczucie troski i obowiązku); rozwój umiejętności społecznych (codzienne życie w grupie uczy współpracy, kompromisu, dzielenia się i rozwiązywania konfliktów); przygotowanie do dorosłości (dzieci szybciej uczą się samodzielności). Nie sposób nie wspomnieć o zaletach emocjonalnych, wśród których szczególne miejsce zajmują: wsparcie emocjonalne (liczne rodzeństwo daje poczucie bezpieczeństwa, a w pojawiających się problemach można liczyć na pomoc innych); poczucie więzi i przynależności (atmosfera wspólnoty, bogactwo relacji, które wzbogacają rozwój dziecka i zaspokajają potrzebę przynależności). Ściśle powiązane z wymienionymi wydają się walory kulturowe i tożsamościowe, wśród których wymienić należy silną tożsamość rodzinną oraz większe szanse na podtrzymywanie tradycji, zwyczajów rodzinnych. Podkreślając specyfikę tego typu rodziny, dodać należy, że ma ona swój znaczący udział we wzmacnianiu więzi międzypokoleniowych oraz kształtowaniu postaw prospołecznych – dzieci wychowywane w dużej rodzinie częściej wykazują empatię, altruizm i gotowość niesienia pomocy, o czym mówią badani respondenci. Współpraca, działanie na rzecz wspólnego dobra to codzienność życia w rodzinie wielodzietnej. Może się to także przełożyć na zwiększoną elastyczność i łatwiejsze przystosowanie do zmian, co ma ogromne znaczenie w dorosłym życiu.

Na jakość funkcjonowania rodziny wielodzietnej wpływa wiele czynników i one w dużej mierze determinują sposób realizacji przypisanych jej funkcji. Pozycja wśród rodzeństwa jest uważana za jeden z najbardziej fundamentalnych,

a zarazem naturalnych i względnie niekontrolowanych czynników wpływających na życie dzieci wychowujących się w otoczeniu braci i/lub sióstr. Wiąże się ona z długotrwałymi konsekwencjami dla indywidualnego rozwoju dziecka, kształtowania jego osobowości. Najważniejszą zmienną wpływającą na pozycję w rodzeństwie wydaje się kolejność urodzin, następnie płeć, różnice wiekowe pomiędzy rodzeństwem oraz jego liczba. Mają one znaczenie nie tylko dla kształtowania osobowości jednostki, ale również jej doświadczenia i wypełniania rozmaitych ról życiowych w przyszłości (Rusaczyk, 2021, p. 25). Organizacja życia rodzinnego zmienia się w zależności od tego, czy w rodzinie są dzieci w podobnym wieku, czy też rozpiętość wieku jest znaczna. Gdy mamy do czynienia z tą pierwszą sytuacją, rodzice nierzadko są nadmiernie obciążeni. W interakcjach może się w związku z tym pojawiać chaos, a zaplanowanie i zorganizowanie działalności systemu rodzinnego wymaga wzmożonej pracy rodziców. Gdy natomiast różnica wieku między rodzeństwem jest większa, następuje specjalizacja ról polegająca na tym, że starsze dzieci przejmują funkcję opiekunów tych młodszych.

Poszukując natomiast narzędzi wspierania rodzin wielodzietnych, szukać należy takich rozwiązań, które podniosą ich poziom życia, ale i zapewnią odpowiednie możliwości rozwoju potencjału dzieci wychowywanych w tych rodzinach. Nie może więc to być tylko polityka socjalna, skupiona na aspektach finansowych. Konieczne są działania wieloobszarowe, kompleksowe, odnoszące się zarówno do kwestii materialnych i pomocy w opiece nad dzieckiem, jak i do podkreślania wartości i znaczenia rodzin wielodzietnych. Konieczna jest tym samym właściwie prowadzona polityka rodzinna i wykorzystanie jak najszerszego spectrum jej instrumentów. Negatywne, często stereotypowe podejście do rodzin wielodzietnych jest nierzadko wyrazem braku wiedzy na temat ich funkcjonowania, a w efekcie staje się krzywdzące dla wszystkich jej członków, zarówno dla rodziców, jak i dzieci. Potrzeba zatem intensywnego i stałego oddziaływania edukacyjnego, którego celem będzie przekazywanie i/bądź zwiększanie wiedzy oraz świadomości na temat rodzin wielodzietnych. Nade wszystko – przedstawienie ich w pozytywnym świetle i dążenie do zmiany społecznego ich postrzegania oraz doskonalenie form ich wspierania.

Różnorodność (szeroki wachlarz) potrzeb wskazują wypowiedzi przebadanych rodziców wielodzietnych, którzy jasno precyzują możliwości, sposoby rozwiązania doświadczanych przez nich trudności:

- a) materialno-bytowych: – „płatny urlop wychowawczy”; „urealnienie Karty Dużej Rodziny (zniżki dotyczące całego asortymentu)”; „ulgi podatkowe zamiast 800 plus”; „znieść VAT na artykuły dziecięce”;

- a) związanych z opieką nad dziećmi: „szybszy i łatwiejszy dostęp do specjalistów w ramach NFZ”; „dostęp do porad pedagoga i psychologa”; „więcej żłobków i przedszkoli dla dzieci (faktycznie) rodziców pracujących”; „ułatwienie matkom powrotu do pracy poprzez np. możliwość pracy zdalnej/hybrydowej”; „poradnictwo dla rodzin/małżeństw w kryzysie”; „wsparcie finansowe zajęć pozalekcyjnych dla dzieci”;
- a) promocji wielodzietności: „poprawa wizerunku rodzin wielodzietnych poprzez pozytywne przedstawianie ich w mediach”; „kampanie społeczne promujące wielodzietność”.

Niestety, odwrócenie niekorzystnych trendów demograficznych nie jest szybkim procesem o natychmiastowych skutkach. Choć czynniki ekonomiczne są wymieniane jako jedne z decydujących w podejmowaniu decyzji prokreacyjnych, zachęcanie rodziców do posiadania większej liczby dzieci nie wiąże się jedynie – jak już wielokrotnie wskazano – z finansowym wsparciem rodziny. Jest to bardziej złożona kwestia, obejmująca rynek pracy, organizację opieki nad dziećmi, kwestię łączenia ról zawodowych z rodzinnymi, problem wyrównywania szans edukacyjnych.

Wyniki przeprowadzonych badań mogą okazać się zatem pomocne w opracowaniu form wsparcia i poradnictwa zarówno wobec aktualnych rodziców, którzy nie mogą lub nie potrafią sprostać wielości obowiązków wynikających ze specyfiki wielodzietności, a także opracowanie programów o charakterze edukacyjno-profilaktycznym skierowanych do młodzieży, a nade wszystko do narzeczonych – potencjalnych rodziców, przygotowujących się do wejścia na drogę życia małżeńskiego i rodzinnego.

Data wpłynięcia: 2025-02-18;

Data uzyskania pozytywnych recenzji: 2025-06-17;

Data przesłania do druku: 2025-12-12.

References

- Balcerzak-Paradowska, B. (2004) *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków*. Warszawa: Studia i Monografie IPiSS.
- Balcerzak-Paradowska, B. (1997) *Rodziny wielodzietne w Polsce. Teraźniejszość i przyszłość*. Warszawa: Studia i Monografie IPiSS.

- Bojarska, A. (2015) 'Wieloaspektowy obraz życia katolickich rodzin bardzo wielodzietnych – studium przypadków' in M. Parzyszek, D. Opozda and B. Kiereś (eds) *Wartość życia a wychowanie w XX rocznicę Encykliki Jana Pawła II Evangelium Vitae*. Lublin: Episteme, pp.167–184.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2010), *Postawy prokreacyjne Polaków*, p. 16. Available at: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_004_10.PDF (Accessed: 20 August 2025)
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2023), *Bariery zamierzeń prokreacyjnych. Komunikat z badań*, Available at: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_087_23.PDF (Accessed: 20 August 2025).
- Choryńska-Toman, D. et al. (1999) Wybrane aspekty funkcjonowania rodzin wielodzietnych, Raport z badań, Poznań: Instytut Socjologii.
- Doleszczak, B. (1994) 'Rodziny wielodzietne w dwóch osiedlach warszawskich' in J. Danecki and B. Rysz-Kowalczyk (eds) *Kwestie społeczne i krytyczne sytuacje życiowe u progu lat 90*. Warszawa: Ośrodek Badań Społecznych, pp. 141–160.
- Forma, P. (2011) 'Realizacja funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinach wielodzietnych oraz czynniki ją warunkujące', *Wychowanie w rodzinie*, 3, pp. 97–113. Available at: <https://doi.org/10.23734/wwr20113.097.113>.
- Forma, P. (2016) *Dziecięca kreacja bibliografii w rodzinach wielodzietnych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Graniewska, D. (1980) 'Rodziny wielodzietne w Polsce. Sytuacja społeczno-demograficzna', *Problemy rodziny*, 1, pp. 34–43.
- Główny Urząd Statystyczny (2023), *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021*, Available at: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/rodziny-w-polsce-w-swietle-wynikow-nsp-2021,7,2.html> (Accessed: 10 July 2023)
- IPSOS Polska, Związek Dużych Rodzin Trzy Plus (2016), *Wielodzietni W Polsce 2016. Raport*, Available at: <https://www.3plus.pl/assets/file/1741,raport%20wielodzietni%202016.pdf> (Accessed: 20 August 2025).
- Kawula, S. (2007) 'Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny polskiej' in S. Kawula, J. Brągiel and A. Janke (eds) *Pedagogika rodziny obszary i panorama problematyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, pp. 263–284.
- Kawula, S. (1980) 'Problemy rodzin wielodzietnych', *Problemy opiekuńczo – wychowawcze* 10, pp. 292–300.
- Kotlarska- Michalska, A. (2002) 'Więź w rodzinach wielodzietnych', *Roczniki Socjologii Rodziny*, XIV, pp. 57–70.
- Krajewska, B. (2023) 'Wsparcie materialne rodzin wielodzietnych. Istota, formy, znaczenie', *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 3(55), pp. 1–10.
- Odyniec, A. (2017) 'Obraz rodzin wielodzietnych w świetle badań własnych', *Problemy opiekuńczo-wychowawcze*, 10, pp. 27– 31.
- Rusaczyk, J. (2021) 'Rodzeństwo a osobowość dziecka', *Remedium*, 3, pp. 24–25.

- Sobczyk-Gąsiorek, A. Gąsiorek, P. and Śpikowska W. (2020) 'Opinia dorosłych dzieci z rodzin wielodzietnych na temat rodziny pochodzenia', *Wychowanie w rodzinie*, 2, pp. 81–97. Available at: <https://doi.org/10.34616/wwr.2020.2.081.097>.
- Szyszką, M. (2015) 'Wielodzietność w Polsce – społeczne postrzeganie i pomoc państwa' in I. Taranowicz and S. Grotowska (eds) *Rodzina wobec wyzwań współczesności : wybrane problemy*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum, pp. 177–192.
- Witkowska, M. (2022) *Uwarunkowania prokreacji w rodzinach wielodzietnych*, Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.

